

evidence" in the criminal process and in the scientific elaboration of the basic approaches to the collection, research and use of digital evidence with the further consolidation of such approaches in the CPC of Ukraine.

Keywords: criminal proceedings, evidences, electronic traces, electronic sources of evidential information, digital evidence.

УДК 343.73

*А. В. Криворучко,
М. В. Стацак*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ВИКРАДЕННЮ МАЛОЛІТНІХ ОСІБ

У статті зроблено спробу визначити проблеми правового регулювання оперативно-розшукової протидії викраденню малолітніх осіб та шляхи їх усунення. З'ясовано, що в теорії ОРД існують декілька підходів до розгляду питань правового регулювання того чи іншого оперативно-розшукового процесу. Проте, на думку авторів, для більш повного дослідження предмета статті є розгляд окремих нормативних актів, зокрема залежно від їх юридичної сили. Проаналізовано Конституцію України, акти міжнародного законодавства, що ратифіковані Верховною Радою України (Загальна Декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980), Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закон України «Про Національну поліцію» та відомчі нормативні акти.

Ключові слова: правове регулювання, оперативно-розшукова протидія, викрадення, малолітні особи.

Постановка проблеми. У Конституції України кожному гарантується право на життя, на особисту недоторканність, на невтручання в особисте і сімейне життя, на володіння, користування і розпорядження своєю власністю тощо. Проте статистичні дані свідчать, що на сьогодні одним із найрозповсюдженіших злочинів проти основних прав та свобод людини є викрадення, зокрема малолітніх осіб. Так, відповідно до прайс-релізу Генеральної прокуратури України щоденно в Україні викрадають 20 дітей, з яких 20-25 % – це малолітні. Тільки з початку цього року в поліцію надійшло більше п'яти тисяч повідомлень про зникнення дітей. Протягом 2015 року зафіксовано 4,5 тисячі зникнень дітей, протягом 2016-го – 6 тисяч, протягом 2017-го – 5075 фактів злочинів. Зауважимо, що статистика і практика вказує на те, що в основному викрадають підлітків від 13 до 17 років (71%), проте зазвичай один із чотирьох зниклих –це завжди діти до семи років [1].

Проведеним дослідженням встановлено, що причини вчинення таких злочинів ховаються як у бажанні осіб задовольнити корисливі мотиви, так і у викраденні дітей задля торгівлі ними, вилученні органів, залучення до сексуального рабства тощо. Тобто, статистика свідчить, що на сьогодні мотиви викрадення дітей, або як його ще називають «кіднепінг», варіюються залежно від планів викрадачів – залучення у майбутньому дітей до вчинення різного виду злочинів: грабежів, крадіжок тощо [2].

Водночас зазначимо, що висока суспільна небезпека вказаних діянь полягає в тому, що вони, по-перше, зазіхають на один з конституційних принципів – недоторканність життя та здоров'я громадян; по-друге, завдають зазвичай велику психологічну і моральну шкоду потерпілим; по-третє, є одними із найбільш професіоналізованих видів злочинів, винних у вчиненні яких досить важко встановити, через що останні вчиняють цей вид злочинів протягом тривалого часу.

З огляду на зазначене перед правоохоронними органами постає завдання здійснення максимально ефективною протидії викраденню малолітніх осіб, зокрема й у спосіб усунення прогалін у законодавстві з окресленого питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оперативно-розшукової протидії викраденню людей, зокрема дітей висвітлювалося в працях таких учених, як: О. І. Арсені, А. В. Баб'як, О. М. Бандурка, В. О. Біляєв, С. М. Крисін, О. С. Остріков, П. І. Приймаченко, М. О. Сафронов, О. О. Подобний, М. В. Стацак, В. Т. Твердохлеб, В. Г. Телійчук, Т. М. Утмелідзе, В. В. Шендрік, О. О. Юхно та ін. Водночас їхні дослідження стосувалися лише окремих аспектів аналізованої тематики й ще не повною мірою охопили весь спектр проблемних питань, які існували та з'явилися протягом останніх років. Крім того, дослідження правових засад діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо оперативно-розшукової протидії викраденням малолітніх осіб у сучасних умовах ще не проводилось. Зазначені обставини визначають актуальність і практичну необхідність дослідження правового регулювання оперативно-розшукової протидії викраденню малолітніх осіб.

Формування цілей. Метою статі є визначення проблемних аспектів правового регулювання оперативно-розшукової протидії викраденню малолітніх осіб та надання авторського бачення щодо перспективних шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Викрадення людей заради отримання викупу – сьогодні звичне явище в різноманітних частинах світу, а деякі міста і країни з огляду на кількість учинених злочинів досліджуваного виду часто називають світовими столицями викрадень людей. Так, станом на 2007 рік назву світової столиці з викрадень людей неофіційно віддали Іраку, у якому було викрадено майже 1500 іноземців. У 2004 році такої назви удостоїли Мексику, а в 2001 – Колумбію. Зазначимо, що приблизна кількість викрадень у світі оцінюється як 12.5-25.5 тис.чол / рік, зокрема 3.6 тис.чол / рік у Колумбії і 3 тис.чол / рік у Мексиці на 2000 рік. Але зауважимо, що до 2006 року кількість викрадень у Колумбії зменшилася до 687, продовжуючи знижуватись. Кількість викрадень у Мексиці важко піддається перевірці через страх поліції втручатися у викрадення людей. У 2000 роках у США повідомлялося, що 203900 дітей були викрадені всередині сім'ї і 58200 поза сім'єю. Проте тільки 115 дітей стали об'єктами «стереотипних викрадень» (викрадач незнайомий або малознайомий дитині, безперервне утримання або з метою отримання викупу). У Росії, за офіційною статистикою МВС, у

2012 році зареєстровано 566 викрадень людини, 366 із яких розкрито, викрадених осіб знайдено і визволено з полону [3].

Продовжуючи, відзначимо, що в Україні кількість викрадення дітей хоча й не становить тисячі випадків на рік, однак з кожним роком зростає [2]. З огляду на цю обставину питання вдосконалення протидії викраденню малолітніх осіб, зокрема в контексті правового регулювання, є актуальним на сьогодні та потребує більш детального розгляду.

Зазначимо, що в теорії ОРД існують декілька підходів до розгляду питань правового регулювання того чи іншого оперативного-розшукового процесу. Однак на нашу думку для більш повного дослідження предмета статті більш доцільним є розгляд окремих положень певних нормативних актів, звичайно залежно від їх юридичної сили.

Наприклад, з погляду досліджуваної проблематики наведемо такі основні положення Конституції України:

- ст. 3 Конституції України закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Тобто відбувається пряме законодавче визначення життя та здоров'я особи найвищою соціальною цінністю, недопущення посягання на життя та здоров'я особи, зокрема способом викрадення, тобто її права на пересування, що й до того ж безпосередньо впливає на фізичний та психоемоційний стан дитини;

- ст. 33 Конституції України закріплює право на свободу пересування особи, зокрема кожна особа, у тому числі й неповнолітня має право на свободу переміщення та її свобода не може бути обмежена;

- ст. 51 Конституції України зазначає право дитини на дитинство, тобто жодна дитина не може бути позбавлена права на дитинство у зв'язку із невилплатою за неї викупу;

- ст.55 підкреслює, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, зокрема права малолітньої дитини, яка була викраденою, мають бути відновлені судом через позов законних представників чи держави [4].

Аналіз вказаних та інших положень Основного Закону дає змогу стверджувати, що вони є правостановлючими для визначення принципів та основних засад забезпечення права малолітньої дитини, а наміри та дії щодо порушення їх прав та свобод створюють фактичні передумови для здійснення оперативного-розшукової протидії досліджуваному виду злочинних діянь.

Крім Основного закону, увагу також треба зосередити на нормативних актах міжнародного характеру, що ратифіковані Верховною Радою України. Наприклад, відмітимо Загальну Декларацію прав людини, що також закріплює право особи на недоторканність життя та здоров'я [5]. Водночас ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплює, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність; ніхто не

може зазнавати безпідставного арешту чи утриманню під вартою; ніхто не може бути позбавлений волі інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, які встановлені законом [6].

Беззаперечно, що окремий інтерес також викликають положення Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року, так званої Конвенції про викрадення. Ця Конвенція про викрадення є, безумовно, одним з основних досягнень організації Гаазька конференція з міжнародного приватного права, членами якої на сьогоднішній день є більше ніж 90 країн. Число країн-учасниць, які ратифікували або приєдналися до Конвенції, постійно збільшується. Це свідчить про те, що текст Конвенції цілком відповідає нагальним потребам.

Конвенція дійсно створила систему міжнародного співробітництва з питання викрадення дітей. Хоча вона й не долає всіх труднощів, але принаймні дає змогу поліпшити ситуацію в цій сфері, що показує аналіз основних принципів, відповідно до яких функціонує Конвенція. Якою би вдалою не була Конвенція, вона передбачає сукупність рішень, спрямованих на забезпечення хиткого балансу.

Основні положення Конвенції про викрадення на сьогодні досить відомі, тому обмежимося лише нагадуванням про найбільш важливі. Фундаментальний принцип Конвенції – необхідність припинити правопорушення, що є міжнародним викраденням, запобігти його тривалому характеру. Механізм, закладений у Конвенції, спрямований на повернення дитини, викраденого батьком, до країни його звичайного проживання. Для цього передбачена специфічна цивільно-правова процедура, за допомогою якої компетентні органи держави, до яких була передана дитина, зобов'язуються видати припис щодо повернення дитини (ст. 8 Конвенції). Ця процедура становить основу Конвенції й застосовується в разі, коли йдеться про переміщення дитини, яка не досягла 16 років, що проживає до моменту свого переміщення в одній з держав – учасниць Конвенції. Громадянство дитини, так само як і громадянство її батьків, значення не має [7].

Водночас указаний нормативний акт здебільшого регулює правовідносини, що склалися при викраденні дитини одним із батьків, а кримінальні викрадення залишаються поза увагою.

Проте все ж такі положення міжнародного законодавства на сьогодні стали основою визначення Україною викрадення людини, зокрема малолітньої дитини, злочином. Так, положення ст. 146 Кримінального кодексу України визначають, що незаконне позбавлення волі або викрадення людини караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той же строк, а ті самі діяння, учинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох або більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або

позбавленням волі на той самий строк [8]. Тобто Кримінальний кодекс України визначає кримінально-правову природу досліджуваної діяльності як різновиду злочину.

Водночас зрозуміло, що з погляду правового регулювання оперативно-розшукової протидії викраденню малолітніх осіб положення КК України окреслюють лише напрям діяльності оперативних працівників, не закріплюючи організаційно-тактичні особливості такої діяльності.

У той же час в інших кодифікованих актах децю детальніше окреслено правові аспекти досліджуваного питання, зокрема:

– Кримінальний процесуальний кодекс України визначає організаційні засади здійснення досудового розслідування, зокрема за фактом викрадення малолітньої особи та оперативно-розшукового забезпечення таких проваджень [9];

– Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплює можливість здійснення оперативно-розшукової протидії злочинам, зокрема досліджуваного виду [10];

– Закон України «Про Національну поліцію» надає повноваження органам поліції здійснювати протидію злочинності [11] тощо.

Водночас з точки зору правового регулювання організаційно-тактичних засад оперативно-розшукової протидії викраденню малолітніх осіб становлять інтерес положення Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджені спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [12], яка покликана врегулювати здійснення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Також в окресленому контексті викликають інтерес нормативні акти закритого характеру.

Зауважимо, що опитані працівники Національної поліції України визначили, що на сьогодні існують такі проблемні аспекти в процесі правового регулювання оперативно-розшукової протидії викраденню малолітніх осіб:

– відсутність більш суворого покарання за вчинення досліджуваного виду злочину в повторності або сукупно зі злочинами, що принижують інші права та свободи особи (наприклад, систематичне гвалтування викрадачем малолітньої особи, яка викрадена);

– не врегульованість взаємодії між правоохоронними органами різних країн, що взаємодіють під час виявлення і розслідування транснаціональних викрадень малолітніх осіб;

– проблематика використання можливостей негласних позаштатних працівників під час оперативної розробки осіб, які вчиняють викрадення малолітніх осіб;

– доцільність внесення змін щодо можливості проведення ОРЗ та НСРД стосовно батьків або законних представників викраденої малолітньої дитини за спрощеною системою отримання дозволів.

Аналізуючи вказані проблемні аспекти, на нашу думку, на сьогодні існує потреба внесення змін та доповнень в такі нормативні акти, як: Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закон України «Про Національну поліцію», Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, що затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5, відомчі нормативні акти, зокрема закритого характеру.

Висновки. Отже, правове регулювання оперативно-розшукової протидії викраденню малолітніх осіб на сьогодні характеризується наявністю певних проблемних аспектів, які негативно впливають на можливості уповноважених підрозділів Національної поліції у частині ефективності оперативно-розшукової протидії досліджуваному виду злочинів. Це, своєю чергою, вимагає від науковців та практиків своєчасного визначення із урахуванням сучасної кримінальної обстановки, міжнародного досвіду та вітчизняного менталітету громадян найбільш перспективних шляхів їх усунення та впровадження у практичну діяльність.

Використані джерела:

1. Зникнення дітей. URL : http://d.digests.nhub.news/2017/10/24/06/ukraine_ua_mix.html.1.html (дата звернення: 06.12.2018).
2. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 06.12.2018).
3. Похищение человека. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%85%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 06.12.2018).
4. Конституція України: Закон України від 26 червня 1996 р. (у редакції від 05.12.2012 № 254к/96-ВР). URL : http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_No/webproc4_1?id (дата звернення: 06.12.2018).
5. Загальна декларація прав людини : ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 06.12.2018).
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнято 16 груд. 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 06.12.2018).
7. Пато Э., Ростовцева Н. В. Похищение детей: европейские и российские перспективы. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/pohischenie-detey-evropeyskie-i-rossiyskie-perspektivy>(дата звернення: 06.12.2018).
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341 ІІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.12.2018).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VІ. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 06.02.2018).

10. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 06.12.2018).

11. Про національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 05.12.2018).

12. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, затверджена наказом від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : <http://www.minjust.gov.ua/42544>. (дата звернення: 06.12.2018).

Стаття надійшла до редколегії 06.12.2018

Криворучко А. В., Стащак Н. В. Правовое регулирование оперативно-розыскного противодействия похищению малолетних лиц

В статье сделана попытка определиться с проблемами правового регулирования оперативно-розыскного противодействия похищения малолетних лиц и путями их устранения. Определено, что в теории ОРД существуют несколько подходов к рассмотрению вопросов правового регулирования того или иного оперативно-розыскного процесса. Однако, по мнению автора, с целью более полного исследования предмета статьи является рассмотрение отдельных нормативных актов, в частности в зависимости от их юридической силы. Так, проанализированы: Конституция Украины, акты международного законодательства, ратифицированные Верховной Радой Украины (Всеобщая декларация прав человека, Международный пакт о гражданских и политических правах, Гаагская конвенция о гражданско-правовых аспектах международного похищения детей от 25 октября 1980), Уголовный кодекс Украины, Уголовный процессуальный кодекс Украины, Закон Украины «Об оперативно-розыскной деятельности», Закон Украины «О Национальной полиции» и ведомственные нормативные акты.

Ключевые слова: правовое регулирование, оперативно-розыскное противодействие, похищения, малолетние лица.

Kryvoruchko A., Stashchak M. Legal Regulation of Operational-Search Counteraction of Minors' Kidnapping

In the article an attempt was made to determine the problems of legal regulation of operational-search counteraction to the kidnapping of young people and the ways of their elimination. It is determined that in the ORD theory there are several approaches to the consideration of issues of legal regulation of one or another operational-search process. However, according to the author, in order to more fully study the subject of the article, consideration of certain normative acts, in particular, depending on their legal force. Thus, analyzed: the Constitution of Ukraine, acts of international law ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine (Universal Declaration of Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights, Hague Convention on Civil Aspects of International Child Abduction of October 25, 1980), Criminal Code of Ukraine, The Criminal Procedural Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Operational Investigative Activity", the Law of Ukraine "On National Police", those departmental normative acts.

It was determined that the problematic aspects of the legal regulation of operative-search counteraction to the kidnapping of young people are as follows:

- absence of more severe punishment for committing the investigated type of crime in repeat or in combination with crimes that degrade other rights and freedoms of the person (for example, the systematic rape of a kidnapped kidnapper);
- not regulation of interaction between law enforcement agencies of different countries, which interacts during transnational kidnapping of young people;
- problems of the use of opportunities of secret freelancers during operational development of persons committing kidnapping of minors;
- the feasibility of introducing changes regarding the possibility of organizing ODS and NCDs against parents or legal representatives of a stolen young child on a flattened system of obtaining permits.

Analyzing these problematic issues, in our opinion, there is a need to introduce amendments and additions to such normative acts as: Criminal Procedure Code of Ukraine, Criminal Code of Ukraine Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activity", Law of Ukraine "On National Police", Instruction on organization carrying out secret investigatory (search) actions and using their results in criminal proceedings, approved by the joint order of the General Prosecutor's Office of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs, the SBU, the Administration of the State Border Guard Ministry of Justice of Ukraine from November 16, 2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, departmental regulations.

Keywords: legal regulation, operative-search counteraction, kidnapping, minors.

УДК 343.71

В. В. Мацак

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ВИКОРИСТАННЯ АУДІО- ТА ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Статтю присвячено висвітленню сучасного стану розробки використання аудіо- та відеоконтролю особи в процесі протидії злочинності. Визначено наукові праці, у яких уперше згадується досліджувана проблематика, стан розробок за часів Радянського Союзу. До того ж приділено окрему увагу висвітленню вітчизняними вченими наукових досліджень щодо проблематики використання аудіо- та відеоконтролю особи в процесі протидії злочинності. Як висновок визначено питання, які на сьогодні потребують дальших наукових розробок.

Ключові слова: наукові розробки, аудіоконтроль особи, відеоконтроль особи.

Постановка проблеми. Особливе місце в правоохоронній діяльності займають різноманітні організаційні, технічні, виховні та інші засоби, зокрема оперативно-розшукові, використання яких забезпечує безпосереднє попередження та виявлення порушень законодавства, виявлення винних та подальше їх притягнення до юридичної відповідальності, а також усунення суспільно небезпечних та шкідливих наслідків злочинної діяльності [1]. Водночас опитані працівники правоохоронних органів зазначають, що на сьогодні серед усього різноманіття можливостей ОРД існує необхідність використання саме комплексу як оперативно-розшукових заходів, так і негласних слідчих (розшукових) дій, які в дальшому набудуть статусу повноцінних речових доказів. Наприклад, у таких злочинах як